

College voor Toetsen en Examens

FILOSOFIE HAVO

VAKINFORMATIE
STAATSEXAMEN 2023

Versie: 1 april 2022

De vakinformatie is vastgesteld door het College voor Toetsen en Examens (CvTE). Het CvTE is verantwoordelijk voor de afname van de staatsexamens voortgezet onderwijs en draagt zorg voor de kwaliteit en het niveau van de examens.

De Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) is belast met de praktische uitvoering en organisatie van de staatsexamens. Met vragen over deze vakinformatie kun je contact opnemen met de afdeling Examendiensten van DUO: (050) 599 89 33 of staatsexamens@duo.nl.

INHOUD

1	INLEIDENDE OPMERKINGEN	4
2	EXAMENPROGRAMMA	4
3	CENTRAAL EXAMEN	4
4	COLLEGE-EXAMEN	5
4.1	MONDELING COLLEGE-EXAMEN	5
5	BEREKENING EINDCIJFER	5
	BIJLAGE 1 BESCHRIJVING EXAMENSTOF	6

1 INLEIDENDE OPMERKINGEN

- Het staatsexamen filosofie havo bestaat uit een centraal examen (paragraaf 3) en een college-examen. Het college-examen is een mondeling examen (paragraaf 4.1).
- In het document 'Toegestane hulpmiddelen' (onder [Vakinformatie voor het staatsexamen](#) op de site van DUO) staat vermeld welke hulpmiddelen je zelf voor het examen moet meenemen.
- Je kunt je voorbereiden met behulp van een van de filosofieesmethodes die voor het reguliere voortgezet onderwijs zijn ontwikkeld. Voor het centraal examen is het belangrijk om het onderwerp te bestuderen met behulp van de syllabus en het boek dat voor dit examen geschreven is.
- Oefenmateriaal voor het examen staat op [Oefenen voor het staatsexamen vo](#), en ook op [Examenblad.nl](#).

2 EXAMENPROGRAMMA

Het examenprogramma is verdeeld in domeinen en subdomeinen. De beschrijving van de (sub)domeinen staat in [Bijlage 1](#).

In onderstaande tabel geeft een 'ja' aan in welk examen een (sub)domein getoetst kan worden.

Tabel 1 verdeling van de domeinen en subdomeinen over de verschillende examens

domein	subdomein	centraal examen	mondeling college-examen
A. vaardigheden	argumentatieve vaardigheden	ja	ja
vaardigheden	onderzoeksvaardigheden en benaderingswijzen	ja	ja
B. wijsgerige antropologie	de belangrijkste opvattingen over de mens centrale begrippen en begrippenparen	ja	ja
C. ethiek	de belangrijkste ethische theorieën centrale begrippen en begrippenparen	ja	ja
D. sociale filosofie	de belangrijkste sociaal-filosofische opvattingen centrale begrippen en begrippenparen	ja	ja

3 CENTRAAL EXAMEN

Het centraal examen gaat over een vastgesteld onderwerp: 'Democratie: vrijheid, gelijkheid, voor wie?'. Dit onderwerp is gerelateerd aan de domeinen Wijsgerige antropologie, Ethiek en Sociale filosofie, die zowel afzonderlijk als in relatie met het onderwerp kunnen worden geëxamineerd.

De examenstof is uitgewerkt in een [syllabus](#) op Examenblad.nl. De examenstof is ook verwerkt in een boek: 'Denken over democratie' Uitgeverij Lemniscaat, ISBN: 9789047713746.

Tijdens het centraal examen worden ook vaardigheden getoetst en vragen gesteld over de centrale begrippen en begrippenparen van alle domeinen (zie [Bijlage 1](#)).

- opdracht: schriftelijk beantwoorden van vragen

- tijdsduur: 180 minuten

4 COLLEGE-EXAMEN

4.1 MONDELING COLLEGE-EXAMEN

In mondeling college-examen kunnen alle (sub)domeinen uit het [examenprogramma](#) aan de orde komen, behalve de examenstof in de syllabus bij het onderwerp 'Democratie: vrijheid, gelijkheid, voor wie? Zorg ervoor dat je de volgende zaken kent, kunt uitleggen, in een filosofische context kunt toepassen en kritisch kunt evalueren:

- belangrijkste filosofische theorieën (zie [Bijlage 1](#))
- belangrijkste filosofische begrippen en begrippenparen (zie [Bijlage 1](#))

Leer ook de namen van de belangrijkste filosofen hierbij.

Op de site van DUO staan onder het kopje 'Ook mondeling examen doen' [informatiefilmpjes](#) waarin getoond wordt hoe een mondeling college-examen verloopt.

Voor aanvang van het examen krijg je in het voorbereidingslokaal 20 minuten tijd om een casus (een artikel en/of afbeelding) met (voorbeeld)vragen te bestuderen. Je mag aantekeningen maken. Deze aantekeningen mag je bij het gesprek als hulpmiddel gebruiken.

De examinatoren onderzoeken in het mondeling college-examen in hoeverre je kennis hebt van, en inzicht in filosofische posities. Ook gaan zij na in hoeverre je in staat bent om een beargumenteerd filosofisch standpunt in te nemen en een conclusie te trekken. Je argumentatieve vaardigheden worden hierbij betrokken.

Het examen begint met vragen naar aanleiding van de casus en de hierbij relevante examenstof. Dit onderdeel zal 10 tot 20 minuten duren. Daarna worden gedurende 20 tot 30 minuten vragen gesteld over de domeinen die nog niet aan de orde zijn geweest.

Het mondeling college-examen (exclusief de voorbereiding van de casus) duurt in totaal 40 minuten.

Tabel 2 overzicht onderdelen van het mondeling college-examen

opdracht	tijdsduur	deelcijfer	wegingsfactor
bestuderen van de casus en beantwoorden van de vragen in het voorbereidingslokaal	20 minuten		
beantwoorden van vragen naar aanleiding van de casus en de hierbij relevante examenstof	10-20 minuten	a	weging: 0,4
beantwoorden van vragen over de andere domeinen van het mondeling college-examen	20-30 minuten	b	weging: 0,6

5 BEREKENING EINDCIJFER

Het eindcijfer is het gemiddelde van het cijfer voor het centraal examen en het cijfer voor het college-examen.

Eindcijfer: (cijfer centraal examen + cijfer college-examen) gedeeld door 2, afgerond op een heel getal.

Het cijfer voor het college-examen wordt berekend door elk van de deelcijfers te vermenigvuldigen met de bijbehorende wegingsfactor, de resultaten bij elkaar op te tellen en de uitkomst vervolgens af te ronden op 1 decimaal.

Cijfer college-examen: (0,4 keer deelcijfer a + 0,6 keer deelcijfer b), afgerond op 1 decimaal.

BIJLAGE 1 BESCHRIJVING EXAMENSTOF

Een beschrijving van de examenstof voor het onderwerp van het centraal examen, 'Democratie: vrijheid, gelijkheid, voor wie?', is hier niet opgenomen. Deze informatie staat in de [syllabus](#) op Examenblad.nl.

Bij het centraal examen horen ook Domein A: Vaardigheden, en ook de centrale begrippen en begrippenparen van de andere domeinen.

DOMEIN A: VAARDIGHEDEN

Je beheerst de belangrijkste filosofische vaardigheden. Dat zijn de volgende drie:

- het maken van een begripsanalyse
- het formuleren van vooronderstellingen
- het beargumenteerd innemen van een standpunt of positie

Je kunt een filosofisch onderzoek doen. Dit houdt o.a. in:

- vooronderstellingen onderzoeken waarop een vraagstuk berust
- verschillende filosofische posities bij een vraagstuk beargumenteerd innemen

Je moet verschillende opvattingen over filosofische vraagstukken kritisch kunnen evalueren. Dit houdt in dat de je een afweging kan maken tussen verschillende visies op grond van argumenten, waarbij vooronderstellingen en consequenties van de door jou ingenomen positie worden betrokken.

DOMEIN B: WIJSGERIGE ANTROPOLOGIE: WAT IS DE MENS?

Dit onderdeel gaat over de kenmerken van een mens, in onderscheid met een dier of een machine. Je moet het verschil tussen mens en dier of machine kunnen uitleggen op het gebied van rede en instinct, (zelf)bewustzijn, vrije wil en ethisch besef, en ook op het gebied van het gebruik van taal en symbolen in hun relatie tot de omgeving, en ten aanzien van vrijheid en transcendentie.

Je moet kennis hebben van en inzicht in de belangrijkste opvattingen over de mens. Je moet de opvattingen kunnen herkennen en toepassen op een casus of een filosofisch vraagstuk.

Het gaat hierbij om opvattingen over:

- de verhouding tussen lichaam en geest
- de verhouding tussen denken en voelen (emoties)
- de mens als redelijk wezen
- de mens als subject en object
- de mens als persoon met identiteit

Je moet de volgende begrippen en begrippenparen kunnen herkennen, uitleggen en in een filosofische context kunnen toepassen en kritisch evalueren:

- centrale begrippen: bewustzijn, rede (Kant), emotie, identiteit, subject, intersubjectiviteit, lichamelijke, gender, transcendentie
- begrippenparen: geest (ziel) en lichaam, gevoel en verstand, mens en dier, mens en machine, monisme en dualisme, vrijheid en determinisme, cultuur en natuur, taal en symbool

DOMEIN C: ETHIEK: WAT IS GOED?

Je moet kennis van en inzicht hebben in de belangrijkste ethische theorieën en deze kunnen toepassen op een concreet ethisch vraagstuk. Het gaat hierbij om:

- deugdethiek
- gevolgenethiek (utilitarisme/utilisme)
- plichtethiek (deontologie)

Je moet kunnen uitleggen dat het fundament van onze waarden in de natuur ligt (Aristoteles), het verstand (Kant), morele gevoelens (Hume) en het vitale leven waarin de Wil tot Macht tot uitdrukking komt (Nietzsche).

Daarnaast moet je kennis en inzicht hebben van de volgende onderwerpen en deze kunnen toepassen op een casus of een vraagstuk:

- het goede leven: de verhouding tussen nut en geluk
- de rol van integriteit en verantwoordelijkheid

Je moet de volgende begrippen en begrippenparen kunnen herkennen, uitleggen en in een filosofische context kunnen toepassen en kritisch evalueren:

- centrale begrippen: het goede, geluk, deugd (Aristoteles), rechtvaardigheid, nut (utilisme), genot (hedonisme), autonomie, plicht (Kant) en moraal
- begrippenparen: egoïsme en altruïsme, goed en kwaad, waarden en normen, descriptief en prescriptief, intrinsieke en instrumentele waarden, universalisme en relativisme/etnocentrisme

DOMEIN D: SOCIALE FILOSOFIE: WAT IS EEN RECHTVAARDIGE SAMENLEVING?

Je moet kennis hebben van, en inzicht in de achtergronden van de belangrijkste sociaal-filosofische opvattingen die antwoord geven op de vraag naar een rechtvaardige samenleving. Je moet deze kennis en dit inzicht toe kunnen passen op een concreet maatschappelijk vraagstuk.

Je moet verschillende opvattingen over een aantal fundamentele concepten uit de sociale filosofie kunnen herkennen en toepassen op een casus of een filosofisch vraagstuk, bijvoorbeeld:

- de verhouding tussen individu en staat binnen verschillende sociaal-politieke stromingen
- de oorsprong en vormen van macht
- de samenhang tussen schaarste en behoeften
- de samenhang tussen macht en (vrije) markt
- de kritische waardering van de verschillende samenlevingsvormen
- de filosofische en/of levensbeschouwelijke uitgangspunten van ideologieën
- de rol en invloed van utopieën in de samenleving

Je moet de volgende begrippen en begrippenparen kunnen herkennen, uitleggen en in een filosofische context kunnen toepassen en kritisch evalueren:

- centrale begrippen: staat, legitimiteit, natuurtoestand, natuurrecht, maatschappelijk verdrag, schaarste, vervreemding, ideologie, rechtvaardigheid, gelijkheid, macht, disciplineren, utopie
- begrippenparen: macht en recht, recht en plicht, negatieve en positieve rechten, distributieve en correctieve rechtvaardigheid, negatieve en positieve vrijheid, brede en smalle moraal, natuurlijke en valse behoeften

Een uitgebreide beschrijving van de examenstof voor het mondeling college-examen en het centraal examen voor wat betreft de centrale begrippen(paren) staat in de filosofiehandreikingen van [SLO](#).

COLLEGE VOOR TOETSEN EN EXAMENS

Het College voor Toetsen en Examens is namens de overheid verantwoordelijk voor de kwaliteit en het niveau van de centrale examens en toetsen in Nederland. Het heeft verschillende examens en toetsen onder zijn hoede.

[cvte.nl](https://www.cvte.nl)

SAMEN BOUWEN WE AAN GOEDE TOETSEN EN EXAMENS

 Centrale Eindtoets primair onderwijs: de eindtoets die de overheid aanbiedt aan leerlingen uit groep 8. De uitkomst is een advies voor het best passende brugklatype. [Centraleeindtoetspo.nl](https://www.centraleeindtoetspo.nl)

 Centrale examens voortgezet onderwijs: het centrale deel van de eindexamens vmbo, havo of vwo. Het diploma geeft toegang tot passend vervolgonderwijs. [Examenblad.nl](https://www.examenblad.nl)

 Staatsexamens voortgezet onderwijs: examens voor iedereen die individueel of op vso-scholen niet in staat is via het regulier voortgezet onderwijs examen af te leggen. [Staatsexamensvo.nl](https://www.staatsexamensvo.nl)

 Centrale examens middelbaar beroeps- onderwijs: centrale examens Nederlandse taal en Engels voor studenten in het mbo. De uitkomst is onderdeel van het mbo-diploma. [Examenbladmbo.nl](https://www.examenbladmbo.nl)

 Staatsexamens Nederlands als tweede taal: examens Nederlandse taal voor iedereen die Nederlands niet als moedertaal heeft. Het diploma toont aan dat het Nederlands voldoende is voor werk of opleiding. [Staatsexamensntz.nl](https://www.staatsexamensntz.nl)